

A könyvtári és információs rendszerek automatizálásának problémái Braziliában

Brazília gyorsan fejlődő ország, a világ ötödik legnagyobb és hatodik legnépesebb országa. Több mint 10 ezer számítógépe és jól fejlődő miniszámítógép ipara van, az adathálózatok és személyi számítógépek korszakába lépett. Rendelkezik az összes hagyományos könyvtári szolgáltatással (15 000 könyvtár, 30 000 alkalmazott, 7 millió beiratkozott olvasó), nemzeti bibliográfiával és folyóiratindexelő szolgáltatásokkal.

A szerző 1980-ban meglátogatta a 31 legjelentősebb automatizált rendszert Rio de Janeiróban, a fővárosban és Sao Paulóban, adatokat gyűjtve róluk és a vezető szakemberek attitűdjéről. Kutatásai alapján a könyvtári és információs rendszer automatizálásának legfontosabb problémáit Braziliában a következőkben látja (súlyosságuk szerinti sorrendben):

1. tapasztalt szakemberek hiánya
2. pénzügyi források hiánya
3. hivatalos irányelvek és kormánypolitika hiánya
4. hálózatok és együttműködés hiánya
5. megfelelő belső tervezés hiánya
6. tapasztalt könyvtárak és rendszerek hiánya
7. színvonalas könyvtárak hiánya
8. az input és az üzemeltetés pontosságának hiánya
9. nem megfelelő külföldi modellek használata
10. a könyvtári előfeltételek változatossága
11. oktatás és képzés hiánya
12. szaktanácsadók hiánya
13. információhiány
14. számítógép-memória hiánya
15. elegendő számítógép hiánya
16. nemzeti bibliográfiai központ hiánya
17. megfelelő programok és formátumok hiánya
18. átadásra kész rendszerek hiánya
19. távközlési vonalak hiánya

Tapasztalat, oktatás, képzés és információ

(az 1. 6. 11. 12. és 13. pontok alatti problémák)

Az első automatizált rendszert 1697-ben hozták létre Braziliában, ettől kezdve fokozatosan nőtt az automatizált rendszerek száma. 12 év alatt körülbelül 40 intézet létesített automatizált rendszert, ami természetesen azt jelenti, hogy nagyon kevés helyen lehetett automatizálási tapasztalatra szert tenni. A könyvtári és bibliográfiai automatizált információs rendszerek vezető szakembereinek kevesebb mint 30%-a dolgozott már korábban egy másik automatizált rendszerben. Több mint a felük bevallotta: összesen három vagy ennél kevesebb automatizált rendszert láttak életükben. Az automatizált rendszerek vezető szakembereinek átlagosan 5 éves gyakorlatuk, tapasztalatuk van az automatizálás terén és ez többnyire egyetlen rendszerre terjedt ki.

Braziliában a könyvtárosoknak a társadalomban nincs világos funkciójuk, a könyvtárakat periférikus intézményeknek tekintik és ezért alacsony pénzügyi támogatásban és társadalmi elismerésben részesítik. Másrészt az automatizált rendszerek a brazil kormány számára nélkülözhetetlenek, hiszen nélkülük egy 120 millió lakosságú szubkontinens központi kormányzása lehetetlen volna. Ezért a rendszertervezőket és más számítógépes szakembereket elismerik és jól megfizetik. Tehát nagy a különbség a könyvtárosok és a rendszerszervezők anyagi és erkölcsi elismerésében.

Az egyik csoportnak sincs sok információja a másik tevékenységéről. A rendszerszervezők – átlagos brazil képzettséggel rendelkezvén – alig ismerik saját tapasztalataikból a könyvtárakat, legfeljebb az egyetemi könyvtárat használták, vagy gyermekkorukban egy közkönyvtárnak vagy az iskolai könyvtárnak voltak az olvasói, de nem valószínű, hogy rendszeres könyvtárhasználók lennének. A brazil egyetemi könyvtárosképzésben alig, vagy egyáltalában nem kap helyet a számítógépek használatának, a matematikának, a statisztikának vagy más műszaki tárgyaknak az oktatása, a hangsúly különböző szabályok bemagolásán van, még azt sem tanítják meg a jövőd könyvtárosoknak, hogyan tanítsanak meg majd másokat könyvtárhasználatra. Az ilyen könyvtár- oktatás inkább statikus, mint dinamikus, nem tanítják, hogyan lehet rendszereket elemezni, értékelni és javítani, jóllehet éppen ilyen ismeretekre van szüksége annak a könyvtárosnak, aki gépesíteni akar.

Az automatizált rendszerekkel foglalkozó vezető szakemberek 40%-a nem vett részt egyáltalán könyvtár- gépesítési képzésben, vagy ha igen, csak egy rövid, 1–2 hetes tanfolyamon, vagy egy olyan belső szemináriumon, amelyet az automatizált rendszer létrehozásakor valamennyi dolgozónak tartanak.

Az automatizált rendszerek vezető szakembereinek több mint a fele kevesebb mint egy dokumentumot olvas el egy hónapban a témában, és e dokumentumok zöme is tengerentúli forrás. A szakemberek túlnyomó többsége 2/3 vagy még nagyobb arányban külföldi publikációkat olvas, mivel Braziliában alig adtak ki használható szakirodalmat a tárgyban.

A tapasztalat és oktatás-képzés terén jelentkező hiányosságok felszámolása kulcskérdés Braziliában. Az anyagi támogatás és a kormányprogramok is csak akkor lehetnek majd eredményesek, ha lesznek olyan szakemberek, akik képesek az anyagi eszközök megfelelő célra fordítására és a tervek-programok megvalósítására. Egyelőre – ilyen szakemberek hiányában – úgy látják a szakmában, hogy az elkövetkező 10 évben a nagyobb könyvtárak legfeljebb 25%-ára terjedhet ki az automatizálás.

Finanszírozás, szabványok és műszaki felszereltség (A 2. 7. 8. 14. és 15. pontok alatti problémák)

A brazil könyvtárak és információs rendszerek anyagiilag rosszul ellátottak, talán az a legárukodóbb statisztika, amely szerint a könyvtáraknak és információs intézményeknek több mint a felében nincs számítógép. Könnyen észrevehető különbség van a modern autókkal és jól öltözött emberekkel teli modern és forgalmas brazil városok és a brazil könyvtárak között, amelynek látogatottsága alacsony és korlátozott számú – részben elavult – könyvvel és nagyon kevés periodikummal rendelkeznek.

A legegyszerűbb, azaz legolcsóbb megoldásokat alkalmazták. Így pl. majdnem minden könyvtári katalógus állandó formátumú, a közvetlen számítógépi printout a leggyakoribb output forma. A nyomtatott indexek kevés példányban készülnek, átlagosan kevesebb mint ezer, egy esetben csak 150 példányban. Egyedül két szelektív információterjesztési szolgáltatásnak van magas színvonalú végterméke. A szelektív információszolgáltatási rendszerek legnépszerűbb és legsikeresebb automatizált rendszerek Braziliában. A könyvtárak alacsony színvonalát mutatja, hogy a könyvtárak katalógusai tele vannak hibákkal. Míg a kézi úton vezetett katalógusok viszonylag kielégítően működnek a gyenge input ellenére – hiszen a gépelési hibát tartalmazó katalóguscédulát a könyvtáros végül is a helyére teszi – az automatikus rendszerek kevésbé rugalmasak, és az inpuhibák komoly mértékben megakadályozhatják a rendszer használatát. Bár a brazil könyvtárosoknak nincs gyakorlatuk a pontos input előállításában, országsszerte megkezdődött az inputszolgáltatás az automatizált könyvtári katalógusokba és az indexelő rendszerekbe.

Másfelől a kevés könyvtári gyakorlattal rendelkező könyvtárhasználók nehezen boldogulnak a korszerű információs rendszerekkel. Akik nincsenek hozzászokva könyvindexek, könyvtári katalógusok vagy referenz könyvek használatához, azoknak gyakorlatra van szükségük, amíg megtanulják pl. a KWIC indexet használni vagy a szelektív információterjesztési szolgáltatásokban alkalmazott kérdőlapot kitölteni.

A számítógépi tárolókapacitás hiánya örök probléma a bibliográfiai információ területén e fájlok nagysága miatt. Így Braziliában is gond a megfelelő kapacitású számítógép biztosítása a könyvtári-információs automatizálás céljára.

Politika és tervezés

(A 3. és 4. pontok alatti problémák)

Nincs hatékony országos szintű tervezés Braziliában a könyvtár- és tájékoztatásügy területén, mivel ez a szakterület a kormány számára perifériális tartományú,

hiszen figyelmét leköti a gyorsan fejlődő társadalom megannyi egyéb nyomasztó problémája. Következmenyei szembetűnőek: párhuzamos fejlesztések és szolgáltatások tucatjai jöttek létre, miközben sok fehér folt állandósult. Tulajdonképpen nincs nemzeti könyvtár sem, csak három nagy könyvtár működik: a képviselőházi, a szenátusi és az egyetemi. Ezek az automatizáláshoz különböző módon fogtak hozzá. Az egyik adatbázist hozott létre könyvtári katalógus fájlal és folyóiratindexszel, a másik lyukkártyás katalógust, míg a harmadik évekig semmit sem tett, majd pedig egy teljesen integrált könyvtári rendszert állított fel.

Az egyetlen konkrétan megfogalmazott kormánypolitikai elgondolás ellenezte a tengerentúli bibliográfiai adatbázisok használatát, amely a brazil intézeteket arra ösztönözte, hogy ezeket az adatbázisokat mágnesszalagon importálják. A helyi, intézményen belüli tervezés hiánya természetes következménye az országos szintű tervezés hiányának. Így azután nem ritka eset, hogy óriási lelkesedéssel, de kevés tapasztalattal nagyszabású automatizálási projektek indulnak, anélkül, hogy következményeit végiggondolták volna.

Együtműködés és elszigeteltség

(A 4. 10. és 17. pontok alatti problémák)

Figyelemreméltó bizonyíték az automatizálás elszigeteltségére, hogy a megkérdezett vezető szakemberek mintegy fele bevallotta: nem használt fel semmilyen dokumentumot a rendszer kidolgozásához. Nincs Braziliában a könyvtárautomatizálásról tankönyv, kevés a könyvtári kézikönyv, a folyóiratcikkek száma is alacsony, ezek is csak rendszerleírások, melyek az automatizálás problémáit a könyvtárosoknak szükséges mélységben nem fejtegetik.

A bibliográfiai adatok cseréje a működő rendszerek között csupán a rendszerek 10%-ában valósul meg, valamivel kedvezőbb képet mutat az együtműködés a nemzetközi információs rendszerekkel. Súlyosítja a helyzetet, hogy nincs országosan elfogadott formátum a bibliográfiai adatcseréhez.

Tény, hogy az automatizálás fokozta az együtműködést a könyvtárak és információs rendszerek között, amelyek tradicionálisan nagyon izoláltan működtek a földrajzi távolságok, a munkaerő mobilitásának hiánya stb. miatt.

A hálózatok soha nem voltak népszerűek Braziliában, ahol a könyvtárközi kölcsönzés gyakran a kézbesítő vagy az olvasó átküldését jelenti egy másik könyvtárba, és ahol az országos fénymásolási szolgálat is csak most lendül fel. Így a központi nyilvántartások értéke is csak

szimbólikus volt mind ez ideig, hiszen a könyvtárak alig kölcsönöztek más könyvtáraknak.

A rendszerszervezőket semmi sem motiválta az együttműködésre, sőt életrajzuk szempontjából inkább egy új rendszer kidolgozását választották szívesebben, mint egy már kidolgozott rendszer leszámolását.

Külföldi modellek

(A 9. pont alatti probléma)

Bár a rendszerek többségében nem támaszkodtak külföldi példákra, néhány esetben igen, de általában nem megfelelő külföldi modelleket követtek. Ennek egyik következménye volt az is, hogy nem megfelelő adatbázisokat importáltak, többségük angol nyelvű, jóllehet a brazil felhasználók számára – nyelvtudás hiányában – ezek alig használhatóak.

Egyéb problémák

(A 16. 18. és 19. pontok alatti problémák)

Az Egyesült Államokban és Angliában a MARC szalagok megkönnyítették a könyvtári automatizálást, de Braziliában e szolgáltatást alig ismerik a szakemberek. Figyelmüket inkább egy komplex bibliográfiai formátum kidolgozására fordították, semmint egy osztott katalogizációs hálózat kiépítésére.

Braziliában nem lehet venni, vagy bérelni átadásra kész rendszereket és ilyen irányú fejlesztésnek egyelőre még jele sincs. A távközlési vonalak hiánya most még csak kevés információs rendszernek jelent problémát, de a hálózatok kiépítését egyre inkább nehezíti.

Önkéntelenül felvetődik a kérdés, egyáltalában szükség van-e automatizált könyvtárakra és információs rendszerekre egy olyan országban, ahol óriási problémát jelent pl. az éhínség, a lakásügy, az írástudatlanság, az alacsony iskolázottság? Nem lenne-e helyesebb előbb ezeket az égető problémákat megoldani és csak ezután áttérni a korszerű technológiára? Bármennyire is vonzóan tűnik ez a javaslat, nem lehet egyetérteni vele, hiszen csak növelné az ország elszigeteltségét a világban, ahol az országok közötti különbségek ma már elsősorban technológiai szintkülönbségekben nyilvánulnak meg. Az automatizált könyvtári és információs rendszerek nemcsak az iparosított társadalmak terméke, hanem olyan eszköz, amely előmozdítja az iparosítást. Márpedig egy iparilag fejlett társadalom nem létezhet informált lakosság és hatékony információs rendszer nélkül.

/McCARTHY, S. M.: Problems of library and information system automation in Brazil = Journal of Information Science, Principles and Practice, 1983. 7. sz. p. 149–158./

(Palotai Mária)

